

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ ТА ОЦІНКА ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

1. Економічна сутність фінансової стійкості банку.
2. Ліквідність і платоспроможність банку в забезпеченні його фінансової стійкості.
3. Визначення ліквідної позиції банку та оперативне управління ліквідністю.
4. Прибутковість банку: поняття, оцінка та засоби підвищення.

1. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

- Управління сучасним банком спрямоване передусім на формування та реалізацію довгострокового (стратегічного) плану розвитку банківської установи.
- Метою цього плану є досягнення довгострокових конкурентних переваг банку та забезпечення його фінансової стійкості.
- Стратегічний план розвитку банку – це його визначена місія, мета діяльності.
- У межах такого плану структурні підрозділи банку розробляють плани на коротко- та середньострокову перспективу, деталізують основні показники діяльності.
- Залежно від обраної стратегії розвитку банку визначаються його організаційна структура та кадрова політика, коло клієнтів і партнерів, вирішуються питання інфраструктури та філійної мережі, обсяги кредитно-інвестиційної та депозитної діяльності.

- Комерційний банк – це суб'єкт господарювання, який здійснює свою діяльність щоденно, а тому:
- ***Для ведення операційної діяльності банку потрібно не тільки мати грошові кошти, а й забезпечувати необхідне співвідношення між групами активів і пасивів, тобто підтримувати оптимальний рівень ліквідності та платоспроможності.***
- ***Результатом діяльності*** банківської установи має бути ***прибуток*** як різниця між отриманими доходами та сплаченими видатками.
- ***Прибуток банку визначається*** за календарними періодами (місяць, квартал, рік), але при цьому заздалегідь ***розраховують*** прогнознi значення його ***ліквідних коштів та операційного прибутку.***
- ***Кожне управлінське рішення має забезпечити певний надлишок коштів,*** тобто позитивне сальдо: між залученими та розміщеними коштами, між отриманими доходами та сплаченими видатками.

Банківську установу слід вважати стійкою якщо вона відповідає таким критеріям:

- Проводить виважену прибуткову діяльність (із наявними надлишками ліквідності та створеними у потрібному обсязі резервами);
- Дотримується необхідних співвідношень між обсягами і строками залучених коштів та, відповідно, обсягами і строками вкладень;
- Проводить активні операції відповідно до норм та вимог Національного банку України.

- ❑ **Управління ліквідністю** – це створення надлишків ліквідних коштів для розрахункової та активної діяльності банку.
- ❑ **Управління активами і пасивами** спрямоване на досягнення необхідних пропорцій між групами активів і пасивів.
- ❑ **Управління банківськими ризиками** – це процес, спрямований на виявлення (ідентифікацію), вимірювання (оцінювання), контроль та моніторинг ризикових позицій банку, а також урахування взаємозв'язків між різними видами ризиків.

- ❑ **Управління прибутковістю** – це не тільки моніторинг складових банківських доходів та витрат, аналіз показників прибутковості, дотримання їх нормативних значень, а й орієнтир для таких складових процесу управління, як *управління активами та пасивами* й *управління кредитним та інвестиційним портфелями банку*.
- ❑ **Управління власним капіталом** спрямоване на зростання ринкової вартості акцій банку.
- ❑ **Управління резервами** – це формування їх у повному обсязі та підтримання на тому рівні, що визначається встановленими нормами резервування.

Алгоритм розрахунку та економічний зміст показників, що характеризують фінансову стійкість банку

№ з/п	Найменування показника	Алгоритм розрахунку за балансом	Економічний зміст показника
1	2	3	4
1	Коефіцієнт надійності	$K_{\Pi} = \left(\frac{K}{Z_K} \right)$	Співвідношення власного капіталу (K) до залучених коштів (Z _K). <i>Визначає рівень залежності банку від залучених коштів</i>
2	Коефіцієнт фінансового важеля	$K_{\Phi B} = \left(\frac{Z}{K} \right)$	Співвідношення зобов'язань банку (Z) і капіталу (K). <i>Розкриває здатність банку залучати кошти на фінансовому ринку</i>
3	Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів – достатність капіталу	$K_{yK} = \left(\frac{K}{A_{3A\Gamma}} \right)$	<i>Розкриває достатність сформованого власного капіталу (K) для проведення активних операцій та покриття ризиків</i>

Продовження таблиці

№ з/п	Найменування показника	Алгоритм розрахунку за балансом	Економічний зміст показника
1	2	3	4
4	Коефіцієнт захищеності власного капіталу	$K_{ЗК} = \left(\frac{A_K}{K} \right)$	Співвідношення капіталізованих активів (A_K) і власного капіталу (K). <i>Показує, яку частину капіталу розміщено в нерухомість (майно)</i>
5	Коефіцієнт захищеності доходності активів	$K_{УК} = \left(\frac{K - HA_D - ЗБ}{A_D} \right)$ <p>де HA_D – недоходні активи, A_D – доходні активи, $ЗБ$ - збитки</p>	<i>Сигналізує про захист доходних активів (що чутливі до зміни процентних ставок) мобільним власним капіталом</i>
6	Коефіцієнт мультиплікатора капіталу	$K_{МК} = \left(\frac{A}{K_a} \right)$	<i>Визначає ступінь покриття активів (A) акціонерним капіталом (K_a)</i>

2. Ліквідність та платоспроможність банку

- *Ліквідність є однією із узагальнених характеристик діяльності банку, що відображають рівень його надійності з погляду можливості вчасно виконувати всі взяті зобов'язання.*
- *Банк повинен постійно управляти своєю ліквідністю, підтримувати її на достатньому рівні для своєчасного виконання всіх взятих на себе зобов'язань з урахуванням їх обсягів, строковості, валюти платежів.*
- *З цією метою банк мусить постійно забезпечувати потрібне співвідношення між власними і залученими коштами, намагатися формувати надійні та дешеві кредитні ресурси, проводити виважену кредитну політику.*
- *Недостатній рівень ліквідності майже завжди є першою ознакою наявності в установі банку фінансових труднощів.*

Поняття ліквідності банку ширше, ніж *поняття платоспроможності*. Воно включає здатність банку виконувати не лише балансові та позабалансові зобов'язання, а й забезпечувати грошовими коштами своїх клієнтів. Іншими словами, ліквідність банку обов'язково передбачає платоспроможність, але крім неї ще й можливості вести окремі категорії активних операцій, тобто генерувати вхідні грошові потоки.

Ризик ліквідності – ризик недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх відпливу, тобто неможливість за певних умов швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат. Банки повинні постійно управляти ліквідністю, підтримуючи її на достатньому рівні для своєчасного виконання усіх зобов'язань.

Для більшості банків потреба в ліквідних коштах виникає з таких причин:

- зняття готівки з депозитів;
- одержання заявок на отримання нових кредитів від платоспроможних клієнтів;
- операційні витрати та сплата податків у процесі продажу банківських послуг;
- виплата дивідендів акціонерам.

Джерелами покриття потреби в ліквідних коштах є:

- залучення депозитів;
- дохід від продажу недепозитних банківських послуг;
- погашення активів банку;
- запозичення коштів на грошовому ринку.

- Банк, який не може здійснювати та розвивати свої активні операції, не є ліквідним у широкому розумінні, але водночас такий банк може певний період часу залишатися платоспроможним, тобто здійснювати погашення своєї заборгованості перед вкладниками та кредиторами, у тому числі забезпечувати платежі (розрахунки за поточними операціями клієнтів за їхній рахунок).
- Баланс банку вважається ліквідним, якщо його стан дає змогу за рахунок швидкої реалізації активів покривати строкові зобов'язання за пасивами.
- Банківські управлінці повинні дотримуватися правила: яким є пасив за строками, таким необхідно формувати й актив. Лише тоді забезпечується рівновага в балансі між сумою і строком вивільнення коштів за активом у грошовій формі і сумою та строком платежу за зобов'язаннями банку.

Для оцінювання ризику ліквідності використовують такий показник, як *геп*, який являє собою розрив між активами і пасивами за строками, тобто строками розміщення коштів та строками, на які ці кошти залучені.

Для цього всі кошти поділяють на:

- кошти «на вимогу»;
- від 2 до 31 дня;
- від 32 до 365 днів;
- більше року.

Якщо пасиви перевищують активи, то *геп від'ємний*, якщо активи перевищують пасиви то *геп додатній*.

Ідеальною для банку буде ситуація, коли геп, як різниця між групами активів і пасивів, не має великого додатного чи від'ємного значення, тобто між ними існує збалансованість, і кожна група зобов'язань покривається відповідною групою дохідних активів. Однак на практиці це досягається не завжди.

Конфлікт між ліквідністю та прибутковістю вважають центральною проблемою, яку вирішує банк при розміщенні коштів, адже найбільш ліквідні активи не генерують доходи.

За ступенем ліквідності банківські активи поділяють на три групи.

- 1. Високо ліквідні активи** – це такі активи, які знаходяться в готівковій формі або можуть бути швидко реалізовані на ринку без втрати вартості. Це – готівкові кошти, дорожні чеки, банківські метали, кошти на рахунках в центральному банку, державні цінні папери. У міжнародній практиці до складу високоліквідних активів можуть включатися банківські акцепти, векселі та цінні папери першокласних емітентів.
- 2. Ліквідні активи** – це такі активи, які можуть бути перетворені в грошову форму протягом певного періоду часу (наприклад, 30 днів). До цієї групи належать платежі на користь банку з термінами погашення в зазначений період, такі як кредити, в тому числі і міжбанківські, дебіторська заборгованість, інші ліквідні цінні папери (крім високоліквідних), які обертаються на ринку.
- 3. Низьколіквідні активи** – прострочені, пролонговані та безнадійні кредити, ненадійна дебіторська заборгованість, цінні папери, які не обертаються на ринку, господарські матеріали, будинки, споруди та інші основні фонди.

Найбільший попит на ліквідні кошти виникає у банків з трьох основних причин:

- через зняття клієнтами коштів зі своїх рахунків;
- у зв'язку з надходження кредитних заявок, які банк вирішує задовольнити;
- у разі настання строків погашення заборгованості за отриманими банком позиками, термінів платежів до бюджету або виплати дивідендів акціонерам.

У розрахунках потреби в ліквідних коштах необхідно використовувати *потенційний попит на кредити* та *ймовірну суму невчасно повернених* (непогашених, реструктуризованих) *кредитів*.

Отже, проблеми ліквідності можуть виникнути як у разі здійснення пасивних операцій банку, так і внаслідок проведення активних операцій, якщо рішення про розміщення коштів приймається раніше, ніж знайдено відповідні джерела фінансування (табл.1).

Джерела залучення та напрями використання ліквідних коштів

	Попит	Пропозиція
Активні операції	<ul style="list-style-type: none"> • Надходження кредитних заявок, які банк вирішує задовольнити • Купівля цінних паперів 	<ul style="list-style-type: none"> • Настання строків погашення наданих банком кредитів • Продаж активів банком • Доходи від надання банківських послуг
Пасивні операції	<ul style="list-style-type: none"> • Зняття клієнтами коштів зі своїх рахунків • Настання строків погашення заборгованості за позиками, одержаними банком • Настання термінів платежів до бюджету • Виплата дивідендів акціонерам 	<ul style="list-style-type: none"> • Залучення депозитів від клієнтів • Запозичення коштів на грошовому ринку • Випуск депозитних сертифікатів • Проведення операцій РЕПО

3. Визначення ліквідної позиції банку та оперативне управління ліквідністю

Основні етапи *оперативного управління* ліквідністю:

- Контроль за дотриманням обов'язкових нормативів ліквідності;
- Визначення планового періоду для оцінювання потреб ліквідності;
- Розподіл планового періоду на інтервали згідно зі строками виконання активів та зобов'язань;
- Групування активів та пасивів банку за строками;
- Прогнозування обсягів та строків проведення активних і пасивних операцій банку у межах обраного періоду;
- Обчислення розриву ліквідності (фактичного та прогнозованого) у кожному із зафіксованих інтервалів;
- Обчислення сукупного (кумулятивного) розриву ліквідності протягом планового періоду;
- Складання плану дій у разі виникнення дефіциту або надлишку ліквідності;
- Моніторинг ліквідної позиції банку.

- Оперативне управління ліквідністю спрямоване на здійснення контролю за ліквідною позицією банку.
- Моніторинг ліквідної позиції банку найчастіше проводять за допомогою порівняння вхідного та вихідного грошових потоків банку та визначення *розриву ліквідності* у кожному із періодів прогнозування.
- Показником, який характеризує стан ліквідності банку, є розрив ліквідності, або *нетто-ліквідна позиція $L(t)$* – різниця між сумою вхідних та вихідних грошових потоків.

Вхідний грошовий потік (надходження коштів) банку формується внаслідок:

- Повернення раніше розміщених активів;
- Збільшення зобов'язань банку (залучення депозитів, відкриття рахунків);
- Збільшення власних коштів банку: одержання доходів, надходження коштів від засновників (акціонерів), продажу цінних паперів власної емісії.

Вихідний грошовий потік формується

внаслідок:

- Виконання зобов'язань банку (використання клієнтами своїх коштів, повернення строкових депозитів, міжбанківських позик тощо);
- Розміщення грошових коштів в активні операції (надання кредитів, купівля цінних паперів, основних фондів тощо);
- Здійснення власних операцій банку: виплата дивідендів акціонерам, адміністративно-господарські та операційні витрати, повернення часток в статутному капіталі у зв'язку з виходом із складу засновників.

Якщо $L(t) < 0$, тобто сукупний попит на ліквідні кошти перевищує їх сукупну пропозицію та існує *від'ємний розрив (дефіцит)* ліквідності.

Завдання менеджменту: пошук найдешевших та найдоступніших джерел поповнення ліквідності.

Якщо $L(t) > 0$, тобто сукупна пропозиція ліквідних коштів перевищує попит на них, то існує *додатній розрив (надлишок) ліквідності*.

Завдання менеджменту: надлишок ліквідних коштів необхідно швидко інвестувати у дохідні активи до виникнення потреби в грошових коштах.

- *Аналіз розриву ліквідності за строками проводять за допомогою табличного методу, групуючи активи і пасиви банку за термінами (по горизонталі) та за структурою (по вертикалі).*
- *Це уможливлює порівняння вхідних та вихідних потоків у кожному із зафіксованих інтервалів та обчислення сукупного розриву ліквідності.*
- *Деталізація інформації за строками має бути якнай докладнішою в найближчі періоди (протягом найближчого тижня – щоденно, впродовж найближчого місяця – по тижнях, і т.д.)*
- *Структурна деталізація може бути доведена до рівня аналітичного обліку кожної конкретної вимоги чи зобов'язання банку.*
- *Точне визначення наявних резервів ліквідності дає змогу банкові оперативно реагувати на зниження рівня ліквідності та підвищити ліквідність до мінімально необхідного рівня.*

Щоб запобігти надмірному підвищенню ризику ліквідності, менеджмент банку має керуватися в своїй діяльності такими принципами:

- Пріоритетність ліквідності, зокрема, й у виборі напрямків розміщення коштів;
- Постійність аналізу потреб банку в ліквідних коштах для уникнення як їх надлишку, так і дефіциту;
- Планування та прогнозування дій банку в разі виникнення незбалансованої ліквідності та кризових ситуацій;
- Врахування взаємозв'язку ризику ліквідності з іншими сферами діяльності, такими як залучення й розміщення коштів, а також ризиком відсоткових ставок.

4. Прибутковість банку: поняття, оцінка та засоби підвищення.

Для підвищення фінансової стійкості банку велике значення має зростання його доходів, а отже, і прибутковості банку, що є одним із основних джерел поповнення власного капіталу банку. *Підвищення прибутковості* — ще одна складова системи управління банком та *оцінки результатів його діяльності*.

Оскільки прибуток банку — це різниця між валовими доходами та валовими витратами банку, розглянемо агреговану структуру його доходів і витрат.

Структура банківських доходів має такий вигляд:

Доходи від проведення активних операцій:

- доходи від кредитування;
- доходи від інвестиційних операцій.

Доходи від комісійних операцій:

- доходи від розрахунково-касового обслуговування;
- доходи від факторингових операцій;
- доходи від лізингових операцій;
- інші доходи від комісійних операцій.

Інші доходи:

- комісія за надання гарантій та порук;
- плата за акцептні операції банку;
- комісійні за здійснення валютних операцій;
- комісійна винагорода за консалтинговими послугами тощо.

Структура банківських витрат має такий вигляд:

Операційні витрати:

- сплачені проценти за залученими банком коштами;
- сплачена комісія;
- витрати на операції з цінними паперами;
- витрати на валютні операції;
- витрати на розрахунково-касове обслуговування;
- витрати на страхування майна, цінностей, ризику;
- інші операційні витрати.

Неопераційні витрати:

- витрати на утримання персоналу;
- витрати, пов'язані з експлуатацією основних фондів банку;
- інші витрати.

Банківські менеджери повинні здійснювати щомісячний аналіз рівня доходів та витрат банку як у цілому, так і за статтями з метою мінімізації витрат та отримання прибутку.

У світовій практиці існує багато показників, які характеризують прибутковість банківських установ. Найважливішими показниками прибутковості банку, що використовуються в Україні, є такі:

- **ROA** — прибутковість банківських активів;
- **ROE** — прибутковість акціонерного капіталу банку;
- **SPRED** — різниця між середньозваженою процентною ставкою за активами та середньозваженою ставкою за пасивами.

✓ **ROA** - показник ефективності роботи менеджерів банку, він показує, як вони справляються з завданням отримання чистого прибутку з активів банківської установи.

ROA — показник, що характеризує відношення чистого прибутку банку (після сплати податків) до активів банку і показує, скільки чистого прибутку дає одиниця активів банку. Цей показник можна виразити такою формулою:

$$\mathbf{ROA = E/A,}$$

де **E** — чистий прибуток банку; **A** — активи банку.

ROE — показник, що характеризує відношення чистого прибутку банку (після сплати податків) до акціонерного капіталу банку і виражається формулою:

$$\mathbf{ROE = E / K,}$$

де **E**— чистий прибуток банку; **K** — акціонерний капітал.

ROE — показник, що характеризує дохідність акціонерного капіталу банку та дорівнює розміру чистого прибутку, який отримуватимуть акціонери від інвестування свого капіталу.

SPRED — показник, що відображає, наскільки успішно банк виконує функцію посередника між вкладниками та позичальниками і наскільки гострою є конкуренція на грошовому ринку, учасником якого є установи банків. Посилення конкуренції приводить до скорочення різниці між доходами за активами та витратами за пасивами. Цей показник визначається за формулою:

$$\mathbf{SPRED = (Процентні\ доходи\ / \ Дохідні\ активи) - (Процентні\ витрати\ / \ Пасиви,\ за\ якими\ сплачуються\ проценти).$$

Часто при розрахунку прибутковості використовують показник мультиплікатора капіталу (МК).

МК — це відношення активів А до власного капіталу К,

$$\mathbf{МК = А/К.}$$

Чим вищим є значення мультиплікатора капіталу, тим вищим буде ризик.

Взаємозв'язок між показниками **ROA**, **ROE** та **МК** відображається за формулою:

$$\mathbf{ROE = ROA \cdot МК.}$$

Засоби підвищення прибутковості банку:

- підвищення рівня дохідності від використання кожної складової активів;
- здійснення перерозподілу активів на користь тих, що дають найбільший дохід;
- зменшення процентних та непроцентних витрат.